

Jeffrey Alexanderis

Modernizmas, anti-, post- ir neomodernizmas: socialinių teorijų pastangos suprasti *mūsų laikų* „naująjį pasaulį“*

Santrauka

Čia bandyta suartinti skirtingų teorinių perspektyvų, atsiradusių po Antrojo pasaulinio karo, kognityvinį turinį ir jų prasmės funkcijas, o šiuodu aspektus – su jų socialinėmis ištakomis plačiaja prasme. Socialiniai teoretikai čia laikytini intelektualais, siekiančiais suprasti savo laikų krizę. Dėl šios priežasties svarbu ne tik pažintiniai ankstesniųjų socialinių teorijų ištekčiai, bet ir pamatinės kultūros normų bei pasakojimų (*narratives*) tradicijos. Kad paaikšintų kintančių visuomenių naują ir dažnai neramų patyrimą, intelektualai plėtoja binarines priešpriešas, kurių sakralinės ir pasaulietinės konstrukcijos įgalina pertvarkyti dabartį pagal tam tikrą supaprastintą santykį su praeitimi bei ateitimi ir šitai kurti „istoriją“. Socialinės teorijos susiformavimui taip pat svarbu kintančios pasakojimų formos, kolektyvinio heroizmo, romantinio individualizmo, tragedijos, komedijos, realizmo ir ironijos žanrai. Straipsnio autorius mano, kad pastaraisiais metais komiškus bei ironiškus postmodernizmo teorijos aspektus kritiškai įvertino neomodernizmo teorija, turinti daugiau herojinių, romantinių bruožų ir labiau pasitikinti savimi, sprendžiant „mūsų laikų problemas“.

Istorija nėra tekstas ar pasakojimas, mokytojas ar kažkas kita. Viena aišku, kaip neįvardijama priežastis ji mums yra nepasiekiamo, išskyrus teksto formą. Ir mūsų požiūris į ją, o taip pat į pačią tikrovę, neišvengiamai perima pirminį teksto supratimą.

Fredricas Jamesonas

Atsimintina, kad 8-ojo dešimtmečio viduryje Amerikos sociologų asociacijos kasmetiniame susirinkime kilo esminis ginčas dėl modernizacijos teorijos, kuri aiškiai apibrėžė socialinių ir intelektinių pokyčių dešimtmetį. Verta paminėti du pranešėjus – Alexą Inkelesą ir Immanuelį Wallersteiną. Inkeleso teigimu, „modernaus individo“ (Inkeles/Smith, 1974) tyrinėjimai įrodė, kad asmenybės pokyčiai, glaudžiai susiję su autonomiškumo ir pasiekimų raida, yra socialinės modernizacijos, kurios plėtrai didžiulį poveikį darė visuomenės industrializavimas, esminiai ir numatomi padariniai. Didžioji dalis vyresnės kartos sociologų teigiamai įvertino

Inkeleso pranešimą, jaunesnieji klausytojai buvo nusiteikę skeptiškiau. Jaunajai kartai itin patiko Wallersteino atsakymas Inkelesui: „Gyvename ne modernėjančiame pasaulyje, bet kapitalistiniame pasaulyje“, – teigė Wallersteinas (1979:133), pabrėždamas, jog „tai, kas verčia šį pasaulį sukristi, yra pelno, o ne pasiekimų poreikis“. Toliau išdėstydamas „intelektinio darbo dienotvarkę tiems, kurie stengiasi suprasti pasaulio, kuriame mes gyvename, sistemingą transformaciją iš kapitalizmo į socializmą“ (1979:135, išskirta paties autoriaus), jis privertė jaunesnius auditorijos narius pašokti ant kojų tikrąja šio žodžio prasme.¹

* Versta iš: Alexander J.C. Modern, Anti, Post, and Neo: How Social Theories Have Tried to Understand the “New World” of “Our Time”. – Zeitschrift für Soziologie, Jg. 23, Heft 3, Juni 1994, S. 165-197. (Red. past.: čia pateikiama pirmoji straipsnio dalis.)

¹ Mintyse atkurdamas šį įvykį, o tai iš tiesų buvo įvykis, prisimenu, jog visa auditorija pakankamai įkaito. Žymus kairiosios pakraipos sociologas, analizuojantis socialinius pokyčius, sarkastiškai pabrėžė, kad modernizacijos teorija iš tikrųjų sukūrė

Praėjus penkiolikai metų *American Sociological Review* savo įžanginį straipsnį pavadino "Perėjimo į rinką teorija: nuo paskirstymo prie valstybinio socializmo rinkų". Čia aptariamasis perėjimas tikrai nebuvo panašus į transformaciją, kurią turėjo mintyse Wallersteinas. Šį straipsnį parašęs Victoras Nee, kuris pats kadaise domėjosi maoizmu, o dabar yra *racionalaus pasirinkimo* teoretikas, nagrinėjantis buržuazėjančią Kinijos rinkos ekonomiką, teigė, kad vienintelė sistemingo socializmo viltis yra kapitalizmas. Iš tiesų Nee aprašė socializmą būtent taip, kaip Marxas pavaizdavo kapitalizmą, žadindamas labai panašius lūkesčius. Jo nuomone, valstybinis socializmas yra archainis, atgyvenęs gamybos būdas, kurio vidiniai prieštaravimai skatina pereiti į kapitalizmą. Pritaikęs Marxo klasių konflikto analizę gamybos sistemai, kuri, kaip manė Marxas, galų gale turėtų išspręsti šį konfliktą, Nee teigė, kad valstybinis socializmas, o ne kapitalizmas "pasisavina pačių gamintojų sukurtą perteklių ir paskirstydamas formuoja, o taip pat struktūriškai įteisina socialinę nelygybę" (1989:665). Toks pertekliaus pasisavinimas – arba išnaudojimas – gali būti įveiktas tik tada, kai dirbantieji tampa jų pačių darbo jėgos savininkais ir patys parduoda savo darbo jėgą. Nee teigimu, tik rinka padeda darbininkams įgyti tam tikrą galią ir "neatiduoti savo produkto" bei apginti savo "darbo jėgą" (p. 666). Šis perėjimas nuo vieno gamybos būdo prie kito suteiktų galią praeityje išnaudojamai klasei. Jis padarė išvadą, kad "perėjimas nuo paskirstymo prie rinkų yra galios poslinkiai, suteikiantys palankias galimybes patiems gamintojams" (min. veik.).

1. Naujasis perėjimas

Šis pasakojimas grindžiamas modernybės, socializmo ir kapitalizmo apibrėžimų sugretinimu. Jie nusako ne tik besivaržančias teorines pozicijas, bet ir gilius istorijos jausmo poslin-

kus. Esu įsitikinęs, kad svarbu suprasti abu šiuos aspektus, jeigu apskritai įmanoma suprasti šiuolaikinę istoriją arba šiuolaikinę teoriją.

Socialinės srities mokslininkai ir istorikai pakankamai ilgai kalbėjo apie "perėjimą". Istorijos raiška, socialinė kova, moralės pokyčiai į geresnę ar blogesnę pusę – visa tai, be abejo, įvardija perėjimą iš feodalizmo į kapitalizmą. Marksistų nuomone, perėjimas sukūrė nelygiatę ir prieštarinę sistemą, kuri pagimdė savo alternatyvą – socializmo ir lygybės modelį. Liberalų teigimu, perėjimas nusakė itin svarbius tradicinės visuomenės pokyčius, suformavusius istoriškai pagrįstas sistemas – demokratiją, kapitalizmą, socialinių sutarčių pavyzdžius ir pilietinę visuomenę, – kurios nebuvo sudarytos iš tokių moralinių arba socialinių prieštarų, kokios būdingos, pavyzdžiui, socializmui.

Paskutiniai penkeri metai rodo, kad pirmą kartą socialinių mokslų istorijoje "perėjimas" nusako tai, ko negalėjo prognozuoti nė vienas iš ankstesniųjų aiškinimų. Tai – perėjimas iš komunizmo į kapitalizmą, frazė, kuri skamba neįprastai netgi mūsų ištobulintai klausai. Pasaulio istorinių pokyčių prasmė išlieka, tačiau tiesi istorijos linija, regis, pakrypsta į priešingą pusę.

Pastaruoju laikotarpiu mes tampame, galima sakyti, dramatiškiausių pasaulio istorijoje socialinių pokyčių, gretimų tiek erdvės, tiek laiko atžvilgiu, liudininkais. Vėliausiai susiformavusi perėjimo reikšmė, gal būt, visiškai neužgoš ankstesniosios, tačiau neabejotina, kad ji jau sumenkino pastarosios reikšmingumą ir pakankamai ilgą laikotarpį žadins dar didesnę intelektualinį susidomėjimą.

Čia aptariama antroji didelė transformacija (pakartojant visiems žinomą Polanyi (1994) įvardijimą) sukūrė netikėtą ir daugeliui nepageidautiną konvergenciją tiek istorinėje tikrovėje, tiek socialinėje teorijoje. Netgi tradiciškai įsipareigoję intelektualai neįstengė paneigti, kad esame pagrindinės alternatyvos

pasaulinio masto skurdą. Jis pasiūlė Inkelesui bandyti parduoti savo išsekusią modernizacijos kryptį kur nors kitur. Iš įvairių auditorijos kampų bergint pasigirdo šūksniai ir šiam pripažintam socialinės srities mokslininkui buvo tiesiog fiziškai (ir tikrai ne akademiškai) neleista išaiškinti savo teorinį požiūrį. Straipsnis, kurį aš cituoju, parašytas Wallersteino ir publikuotas rinkinyje, kurį jis pats išleido 1979 m. Šis straipsnis rėmėsi jau minėtomis Amerikos Sociologų Asociacijos diskusijomis, nors mano nuorodos į diskusijas daromos iš atminties. Tiryakianas (1991) Wallersteino straipsnį įtraukia į panašią istorinę apžvalgą, pateikdamas modernizacijos teorijos tolesnės raidos analizę, kuri yra gana panaši į čia išdėstytą.

išnykimo ne tik socialinėje teorijoje, bet ir pačioje tikrovėje, liudininkai.² Tas pats ir numatomoje ateityje – vargu ar piliečiai bei elitas bandys tvarkyti savo išteklių sistemas ne pagal rinkos reikalavimus.³ Kita vertus, visai maža tikimybė, kad socialinės srities mokslininkai įvardytų neturinčias rinkų “socialistines visuomenes” kaip priešpriešas, kurios padėtų suprasti savo visuomenes. Vargu ar jie bandys paaikškinti ekonominę stratifikaciją, mintyse palygindami ją su egalitariniu paskirstymu, kurį sukuria veikiau visuomeninė, bet ne privati nuosavybė, kitaip sakant, palygindami ją su “patikimu pasauliu” (Hawthorn, 1991), primygtinai teigiančiu, kad ekonominę nelygybę sukuria patys privačios nuosavybės principai. Socialinės srities mokslininkai, matyt, taip pat bus mažiau linkę aiškinti statusų stratifikavimo principus, remdamiesi vis labiau stiprėjančiu kritiniu požiūriu į bendruomeninės pagarbos tradiciją šiuolaikiniame pasaulyje, kuri, galbūt, ne tiek sugadino buržuazinis individualizmas, kiek socialistinio tipo individualizmas. Taip pat iškils žymiai didesnių keblumų kalbant apie formaliosios demokratijos nepagrįstumą arba mėginant paaikškinti jos ribotumą paprasčiausiomis nuorodomis į dominuojančią ekonominę klasę, nes šie paaikškinimai taip pat reikalauja tradiciškai įprastų “socialistinio” tipo priešpriešų. Trumpai tariant, tikrai nebus lengva paaikškinti šiuolaikinės socialines problemas atsižvelgiant tik į kapitalistinę visuomenių, kurios, pačios yra sudedamoji šitos visumos dalis, prigimtį.

Šiame straipsnyje aš nesiūlau grįžti prie

visuomenės “konvergencijos” arba modernizacijos teorijų, kaip, beje, pasiūlygiai kurie ankstyvosios tradicijos šalininkai (Inkeles 1991, Lipset 1990).⁴ Tačiau, mano nuomone, šiuolaikinė socialinė teorija turėtų atidžiau įvertinti dabartinę valdymo formų jungtį pasaulyje, o dėl to svarbu plačiau apimti kai kurias universaliųjų ir daugiapusių raidos elementų reikšmes formuojant kritinę, nedogmatinę ir reflekyvią socialinių pokyčių teoriją. Iš tiesų, šio straipsnio baigiamoji dalis paliudys, kad vis platesnis itin skirtingų socialinių teoretikų spektras – pradedant radikalais bei racionalaus pasirinkimo teoretikais ir baigiant pokomunistais – kalba apie konvergenciją, net jeigu jie netiki (derėtų atsiprašyti Moliere), kad tai yra proza; pagaliau aš pateiksiu iššaukiantį klausimą, kuri visai neseniai ir gana aštriai kėlė Mulleris (1992): ar ši besiformuojanti diskusija gali išvengti santykinai paprastos ir viską niveliuojančios formos, užtemdžiusios ankstesniųjų visuomenių kompleksiskumą ir dabartinių visuomenių ypatybes?

Ir vis dėlto, nepaisant šios naujos ir įmantresnės formos, tai, ką aš vėliau pavadinsiu neomoderniąja teorija, yra ir mitas, ir mokslas (Barbour, 1974), ir pasakojimas, ir aiškinimas (Entrikin, 1991). Net jeigu ir tikima (aš pats priklausau pastarųjų žmonių kategorijai), kad tokia platesnė ir įmantresnė socialinės raidos teorija dabar yra istoriškai pribrendusi, vis tiek krinta į akis, jog bet kuri bendroji socialinių pokyčių teorija gimsta ne tik iš pažinimo, bet ir iš egzistavimo sferos, kad ji turi pridedamąją prasmės vertę, kaip įžvalgiai pažymėjo Ricoeuras (1977). Modernumas, be kita ko,

² Šį nesugebėjimą ryškiai atskleidžia Shoji Ishituka'os, vieno iš pagrindinių Lukacso mokyklos japonų mokslininkų ir “kritinės pakraipos teoretikų”, *cri de coeur*: “Visa socialinio Švietimo, kuris buvo toks didis dėl savo lygybės idėjos įgyvendinimo ir toks tragiškas dėl diktatūros panaudojimo, istorija pasibaigė... Humanitarinių mokslų krizė gali būti apibūdinta kaip pažinimo krizė. Į pažangą orientuotas istorinis požiūris visai išnyko, kadangi dabar istorinio judėjimo kryptis yra iš socializmo į kapitalizmą. Krizės apraiškas taip pat aptinkame ir į pakopas orientuotoje istorijos teorijoje, kuri apskritai praranda pasitikėjimą.” (Ishituka, 1994)

³ “Dėl to mes turime daryti išvadą, kad socializmo ateitį, jeigu apskritai jis tokią turi, galima aptikti tik kapitalizme”, – rašo Stevenas Lukesas (1990, p. 547), bandydamas įvardyti naujus pokyčius. Argumentuotą, neretai skausmingą ir vidines kairiųjų prieštaras atveriančią polemiką apie ideologinius ir empirinius šių įvykių aspektus, aptiksime diskusijose, kurių dalis yra ir Lukeso straipsnis: Goldfarb (1990), Katznelson (1980), Heilbroner (1980) ir Campeanu (1990).

⁴ Turtingas ir išsamias šių klausimų formuluotes aptiksime polemikoje tarp Nikolai'aus Genoy'aus, Piotro Sztompka'os, Franco Crespi'o Hamso Joaso, manęs bei kitų teoretikų 1991 m. ir 1992 m. Tarptautinės sociologų asociacijos Sociologijos teorijos tyrimo komiteto informacinio biuletenio, skirto teorijai, numeriuose. Toks pasikeitimas nuomonėmis, atnaujines ne vieną senos diskusijos “modernizacija prieš antimodernizaciją” temą, paliudijo, jog kalbant apie konvergencijos problemą, tikrai nelengva pakeisti binarinio mąstymo įpročius – dėl priežasčių, kurias padės atskleisti tolesnė šių paradigų analizė.

visada buvo gana reliatyvi sąvoka (Pocock, 1987; Habermas, 1981; Bourricaud, 1987). Ji atsirado penktame amžiuje, kai naujai pakrikštyti romėnai panoro atskirti savo religiją nuo dviejų barbariškų formų – senųjų stambeldžių ir dvasiškai neatsinaujinusių žydų. Viduramžiais modernumas atrandamas iš naujo kaip sąvoka, turinti lavinimo ir mokymo reikšmes. O tai padėjo aptariamąjį laikotarpį intelektualams identifikuoti su klasikiniu graikų ir romėnų mokymu. Švietimo amžiuje modernumo samprata tapatinama su racionalumu, mokslu ir pažanga. Atrodo, kad šitas semantinis ryšys nepakito iki šių dienų. Vargu ar galima abejoti, jog anksčiau arba vėliau naujas istorinis periodas pakeis šį antrąjį “pusiausvyros amžių” (Brun, 1974), kuriame mes taip stebėtinai ir lemtingai įstrigome. Išsikristalizuos kiti prieštaravimai, susiformuos naujos, tarpusavyje besivaržančios, visa apimančių istorinių galimybių struktūros ir vargu ar į jas bus žiūrima pro atsirandančius neomodernizacijos langus.

Galima sakyti, kad minėtasis nestabilumo, neišvengiamų pasaulio pokyčių jausmas suartina socialinę teoriją ir mitą. Nepaisant to, kad mes neįsivaizduojame ateities istorinių galimybių, bet kuri socialinių pokyčių teorija būtinai turi įvertinti ne tik praeitį, bet ir dabartį bei ateitį. Dėl šios priežasties išskyla neracionalaus svarstymo reikalingas klausimas, sietinas ne tik su tuo, ką mes žinome, bet ir su tuo, kuo mes tikime, ko tikimės ir bijome. Kiekvienam istoriniam periodui reikia pasakojimo, kuris įvardytų praeitį dabarties terminais ir įžvelgtų ateitį, kuri skiriasi iš pagrindų ir paprastai yra “dar geresnė” negu dabartis. Dėl šios priežasties socialinių pokyčių teorijose visada aptiksime ne tik epistemologiją, bet ir eschatologiją.

Šiuo kartu analizuosiu ankstyvąją modernizacijos teoriją, šiuolaikinę jos formą ir ryškias intelektines alternatyvas, susiformavusias aptariamuoju laikotarpiu.⁵ Nagrinėsiu šių teorinių

paiškų ryši su socialine ir kultūros istorija, nes tik tada socialinė teorija suprantama ne tik kaip mokslas, bet ir kaip ideologija, turint galvoje tą prasmę, kurią jai suteikė Geertzas (1973). Jei mes nepripažinsim mokslo ir ideologijos tarpusavio sąveikos socialinėje teorijoje, tai nė vieno elemento neįstengsime įvertinti arba paaiškinti racionali būdu. Turėdamas visa tai mintyse, įvardinsiu keturis pagrindinius pokario socialinės minties *teorinius-ideologinius* periodus, kuriuos sudarytų: modernizacijos teorija ir romantinis liberalizmas, antimodernizacijos teorija ir herojinis radikalizmas, pomodernioji teorija ir ironiškas susvetimėjimas, besiformuojanti neomodernizacijos kryptis arba rekonvergencijos teorija, kuri, rodos, ketina suderinti pokario scenos pirmtakų naratyvines formas.

Kadangi aš nagrinėsiu genealogiją, archeologiniu būdu nustatydamas kiekvienos pokario teorijos istorines ištakas, tai svarbu turėti omenyje, jog bet kurios nagrinėjamo tarpsnio teorinis palikimas yra gyvas ir šiandien. Kitaip tariant, mano archeologija yra ne tik praeities, bet ir dabarties tyrimas. Kadangi dabartis yra istorija, tai šita genealogija padės suprasti teorijos kamienus, kurie šiandien ženklina mūsų intelektualinį gyvenimą.

2. Modernizacija: kodas, naratyvas ir aiškinimas

Paisydama ilgaamžės evoliucionizmo ir Švietimo epochos teorinės socialinių pokyčių tradicijos, “modernizacijos” teorija susiformavo tada, kai pasirodė Marianos Levy knyga apie kiniečių šeimos struktūrą (1949) ir mirė apie 7-ojo dešimtmečio vidurį, prasidėjus nepaprastai karšties pavasario ritualams, kurie apėmė studentų maištus, judėjimus už taiką ir naujasias humanistines socialistinės pakraipos valdymo sistemas – šios aplinkybės pažadino užsitęsusias

⁵ Paulas Colomy ir aš (1992) vartojame terminą “rekonstrukcija”, norėdami nusakyti mokslo raidos kelią, kuris yra radikalesnis (lyginant su pradine tradicija) negu įvairios detalizavimo, tobulinimo arba peržiūrėjimo pastangos. Pastarosios dažniausiai atspindi socialinės srities mokslininkų bandymus išlaikyti savo teorinės tradicijos gyvybingumą, šitaip atsakant į intelektualų iššūkių ir mokslinio prestižo praradimą. Rekonstrukcijos samprata teigia, kad esminiai teorijos pagrindėjų “klasikinio” darbo elementai yra pakeičiami ir neretai apima alternatyviuosius elementus, netgi tuomet, kai pati tradicija yra išsaugoma: konkrečiu pavyzdžiu laikytinas Habermaso bandymas “rekonstruoti istorinį materializmą” 8-ojo dešimtmečio viduryje. Rekonstrukciją taip pat reikia skirti nuo “teorijos kūrimo”, kai yra sukuriama iš esmės skirtinga teorinė tradicija, pvz., vėlesnis Habermaso bandymas sukurti komunikacinio veiksmo teoriją.

ir karštas rasinių sąjūdžių vasaras bei juodųjų savivokos suaktyvėjimą JAV.

Modernizacijos teorija gali ir, be abejo, turi būti vertinama kaip mokslinė teorija, turint galvoje pozityvistinę *wissenschaftliche* sampratą.⁶ Kaip tam tikras aiškinimo būdas, modernizacijos modelis turi šiuos idealiųjų tipų požymius.⁷

1. Visuomenės apibūdinamos kaip darnios ir tvarkingos sistemos, kurių posistemės tarpusavyje yra glaudžiai susijusios.

2. Istorijos raida skaidoma į du socialinių sistemų tipus, išskiriant tradicinę ir moderniąją formas, kurių statusas esą iš pagrindų lemia atitinkamos visuomenės posistemų funkcionavimą.

3. Modernumo sąvoka apibrėžiama remiantis Vakarų visuomenių specifine socialine struktūra ir kultūra, o šios visuomenės apibūdinamos kaip individualistinės, demokratinės, kapitalistinės, mokslinės, pasaulietinės, stabilios, atskiriančios profesiją ir namų ūkį pagal specifines lyčių reikmes.

4. Teigiama, kad modernizacija, kaip istorinis procesas, įvardija nerevoliucinius tolydžios raidos principus.

5. Evoliucinis istorijos posūkis į modernybę, t.y. modernizacijos procesas, laikomas, galima sakyti, nepaliaujamu tikslo siekimu, kurio paskirtis ta, kad tradicinės visuomenės būtų aprūpintos ištekliais. Visa tai Parsonsas (1966) vadino bendraisiais prisitaikančiojo "vystymosi" pokyčiais, įskaitant ekonominės sferos industrializavimą, įstatymais paremtą demokratijos

įteisinimą, lavinimu pagrįstą mokslo pažangą bei sekuliarizaciją.

Šiuose modeliuose aptinkame reikšmingų tiesos aspektų, kuriuos perteikė mąstytojai, pasižymėję dideliu istoriniu ir sociologiniu įžvalgumu. Pavyzdžiui, viena tiesa yra ta, kad esama funkcinų, o ne tik idealistinių reikmių, kurios pastūmėja socialines sistemas demokratijos, rinkų ir kultūros universalumo kryptimi, ir kad "modernizacija" bet kurioje posistemoje sukuria pakankamą spaudimą kitoms posistemėms, kurios atsiliepia atitinkamu būdu.⁸ Šių dalykų įsisąmoninimas suteikė progą labiau įgudusiems teoretikams prognozuoti valstybinio socializmo visuomenių galutinį nestabilumą, šitaip išvengiant *racionalu-yra-tikra* suvaržymo, kuris būdingas kairesnės pažiūros teoretikams. Pavyzdžiui, Parsonsas (1971:127) žymiai anksčiau prieš *Perestroiką* teigė, kad "demokratinės revoliucijos procesai Tarybų Sąjungoje nesukūrė pusiausvyros, o tolimesnė raida gali tikrai pasisukti vakarietiškojo tipo demokratinio valdymo kryptimi, šįkart prisiimant atsakomybę veikiau rinkėjų, o ne save pačią išrinkusios partijos atžvilgiu". Matyt svarbu taip pat pažymėti, kad nepaisant tam tikrų klaidų, modernizacijos teoretikai nebuvo provincialūs žmonės. Nors ir turėdami savo ideologinius polinkius, žymiausi šios krypties atstovai, galima sakyti, nepainiojo funkcinių reikmių ir istorinės būtinybės. Pavyzdžiui, Parsonso teoriniai ieškojimai (1962:466, 474), labiausiai pabrėžė, kad sisteminės reikmės iš tikrųjų atveria istorinio pasirinkimo galimybę.

⁶ Vartodamas *mokslinės teorijos* sampratą, aš neapeliuoju į empirizmo principus. Ir vis dėlto turiu mintyse teorijos aiškinamąją funkciją ir jos teiginius, kuriuos reikia patikrinti remiantis tais pačiais principais. Tai gali būti interpretacinė, kultūros, pasakojamoji, statistinio priežastingumo ir, žinoma, įprasta mokslinė forma. Vartodamas žodį "nemokslinis", turiu galvoje mitinę arba ideologinę teorijos funkcijas.

⁷ Šiuo atveju remiuosi skaitlingais darbais, kuriuos 6-ajame dešimtmetyje ir 7-ojo dešimtmečio pradžioje parašė Danielis Lerneris, Marion Levy, Alexas Inkelesas, Talcottas Parsonsas, Davidas Apteris, Robertas Bellah, S.N.Eisenstadtas, Waltas Rostowas ir Clarkas Kerras. Nė vienas iš jų neperėmė visų teiginių, o kai kurie autoriai, kaip vėliau įsitikinsime, nuodugniai juos "tobulino". Nepaisant to, šie teiginiai, galima sakyti, formuoja bendrą vardiklį, kuris padėjo pagrįsti daugelį aptariamąsios tradicijos aiškinamųjų struktūrų. Išsamia šios tradicijos apžvalgą, nors ir detalesnę, tačiau iš esmės atitinkančią čia išdėstyta požiūrį, pateikia Sztompka (1993:129-136).

⁸ Atrodo, kad pats sudėtingiausias šios tiesos įvardijimas yra Smelserio patobulinti principai (pvz., 1968), kuriuos jis pasiūlė paskutiniuosiuose modernizacijos teorijos gyvavimo dienomis. Čia kalbama apie tai, kad modernizacija sukuria paankstintus ir vėluojančius postūmius posistemėse. Tai – procesas, kuris, Irotsky teigimu, gali būti vadinamas netolygia ir sudėtinga raida. Kaip ir kiti jaunieji šio laikotarpio teoretikai, Smelseris pagaliau atsisakė modernizacijos modelio, šiuo kartu pasirinkdamas "proceso" modelį (Smelser, 1991), kuris neapibrėžė jokių ypatingų epochos požymių ir labai atviru bei lanksčiu būdu nusakė posistemų sąveiką.

Pakankamai ryškių ideologinių konfliktų (tarp kapitalizmo ir komunizmo) orbitoje formuojasi reikšmingas pradžios, kurio lyginamasis svoris vertybių lygmenyje itin didelis, kuris labai glaudžiai susijęs su tam tikru kompleksu, dažnai vadinamu "modernizacija" (...). Žinoma, aiški vienos ar kitos pusės pergalė nėra vienintelis galimas pasirinkimas. Mes turime ir kitą alternatyvą, t.y. galutinę abiejų pusių – taip pat ir nepriklausomų vienetų – integraciją platesnėje valdymo sistemoje.⁹

Nepaisant tokių svarbių išvalgų, vėlesnės socialinės srities mokslininkų kartos istorinis modernizacijos teorijos įvertinimas, kuris pabrėžė, kad modernizacijos teorija yra nepagrįsta aiškinamoji schema, nebuvo klaidingas. Negalima sakyti, kad nevakarietiškos arba nešiuolaikinės visuomenės yra vientisos pagal vidinio turinio aspektus (Mann, 1986). Tokių visuomenių posistemės nėra itin glaudžiai tarpusavyje susijusios (pvz., Meyers/Rowan, 1977; Alexander/Colomy, 1990), o jų kultūros kodai yra pakankamai savarankiški (pvz., Hall, 1985). Nėra pagrindo kalbėti ir apie sudvejintą istorijos raidą, kuri pateisintų vientisą tradicijos arba modernybės koncepciją – tai atskleidžia išsamūs Eisenstadto (1964; žr.: Alexander, 1992) "akmens amžiaus" civilizacijų tyrinėjimai. Netgi "vakarietiškos visuomenės" sąvoka, sukurta pagal erdvės ir istorijos gretimumo principus, neįstengia pakankamai aiškiai įvardyti istorinę specifiką ir tautinius skirtumus. Be to, socialinių sistemų vidinė sandara nėra tokia vientisa, kaip buvo įprasta manyti, o taip pat nėra jokio pagrindo

optimistiškai tvirtinti, jog modernizacija pasieks savo tikslą. Visų pirma negalima teigti, kad universalumo artėjimas yra neišvengiamas arba paklūstantis pokyčiams idealistine prasme: neretai pokyčiai yra netolygūs, apima visai nenumatytas galios pozicijas, ir be to, jie gali turėti trikdančius padarinius.¹⁰ Antra, net jeigu būtų priimta linijinė conceptualioji schema, tai reikėtų pripažinti Nietzsche'ės teiginį, kad istorijos nuosmukis yra taip pat įmanomas, kaip ir pažanga, galbūt, netgi labiau tikėtinas. Galop modernizacija, net jeigu ji ir pavyksta, nebūtinai sustiprina socialinius ryšius. Gali būti šitaip: juo labiau išsivysčiusi visuomenė, tuo daugiau ji pagamina, apsirūpina ir turi polinkį išgyventi aštrų ir neretai utopinį susvetimėjimą bei kritikos apraiškas (Durkheim, 1937). Atsigręždami į "moksliniu požiūriu nebegaliojančią" teoriją, kuri net du dešimtmečius darė lemiamą įtaką visiems intelektiniams sluoksniams, mes visi, kurie vis dar liekame ištikimi racionalaus ir apibendrinančio socialinio mokslo projektui, turime polinkį klausti savęs, kodėl gi buvo pasitikima šia teorija? Nors turėtume gana rizikingai ignoruoti kai kuriuos modernizacijos teorijos teiginius, tačiau nesuklystume darydami išvadą, kad šiuo atveju būta ir "nemokslinių" priešasčių. Socialinė teorija (Alexander/Colomy, 1992) turi būti laikoma ne tyrimo programa, bet ir apibendrinančiu diskursu, kurio viena itin svarbi dalis yra ideologija. Tai, galima sakyti, kaip ir prasminė struktūra, kaip ir egzistencinės tiesos forma, kurios dėka veiksmingai funkcionuoja mokslinė teorija, kartu apimdama ir nemokslinį kamieną.¹¹

⁹ Už šią fragmentą esu dėkingas Mulleriui (1992, p. 118). Mulleris atkreipia dėmesį į "aštrų tikrovės jausmą" (ten pat, p. 111), kuris atsiveria modernizacijos teorijos "nuostabių hipotezėse" (ten pat, p. 112) apie valstybinio socializmo galutinę mirtį. Jis teigia, mano nuomone, pakankamai pagrįstai, kad "ne neomarksistinė kapitalizmo kritika 8-ame dešimtmetyje, bet Parsono teorija teisingai aiškina šimtmečio tendencijas dvidešimtojo amžiaus pabaigoje" (ten pat).

¹⁰ "Istoriniu požiūriu "modernizacija" visada buvo procesas, kurį stimuliuojo tarpkultūriniai pokyčiai, kariniai konfliktai ir ekonominė konkurencija tarp atskirų šalių ir galios struktūrų. Pavyzdžiui, vakarietišką pokarinę modernizaciją skatino naujai sukurta pasaulio tvarka" (Muller, 1992, p. 138). Žr. taip pat veikalus apie klasikinės diferenciacijos teorijos kritiką: Alexander (1988) ir Alexander/Colomy (1990).

¹¹ Egzistencinis arba mitinis mokslinės teorijos aspektas socialinės srities mokslininkų interpretacijose dažniausiai yra užtemdomas, išskyrus tuos atvejus, kai išryškinama politinė ideologija (pvz., Gouldner, 1970). Simmelis įvardijo spekuliatyvosios tradicijos socialiniuose moksluose žanrą, kurį jis vadino "filosofine sociologija", bet kruopščiai skyrė pastarąją nuo empirinių disciplinų arba jų vedinių. Pavyzdžiui, savo *Pinigų filosofijoje* jis rašė, kad filosofinė sociologija yra būtina, nes egzistuoja klausimai "į kuriuos šitaip ilgai neįstengiame atsakyti arba jų aptarti" (cit. iš Levine, 1992:99). Tačiau, mano nuomone, klausimai, į kuriuos iš esmės negalima atsakyti, sudaro visų mokslinių socialinių pokyčių teorijų šerdį. Reikia įsidėmėti, kad niekam nepavyktų aiškiai atskirti empirinius ir neempirinius dalykus. Jeigu turėsime galvoje anksčiau vartotus terminus, netgi socialinių mokslų teoretikai yra intelektualai, net jeigu dauguma intelektualų nėra socialinių mokslų teoretikai.

Kad suprastume modernizacijos teoriją ir jos likimą, turime ją tirti ne tik kaip mokslinę teoriją, bet ir kaip ideologiją – ne pagal šablonišką marksizmo arba, plačiau tariant, Švietimo epochos “klaidingos sąmonės” apibrėžimą (pvz., Boudon, 1986), bet pagal Geertzo (1973) apibrėžimą. Modernizacijos teorija buvo simbolinė sistema, kuri funkcionavo ne tik tam, kad racionaliai paaiškintų pasaulį, bet ir kad interpretuotų pasaulį, remdamasi “prasmės ir motyvų” struktūra (Bellah, 1970 b). Ji funkcionavo kaip metakalba, kuri nurodė žmonėms gyvenimo gaires.

Intelektualai turi interpretuoti pasaulį, bet ne stengtis tik pakeisti arba tik paaiškinti jį. Kad padaryti visa tai prasmingai, patikimai ir įžvalgiai, svarbu įvardyti skirtumus. Ypač tiksliai reikia apibrėžti istorijos tarpsnius. Jeigu intelektualai ketina apibrėžti savo “laikotarpio prasmę”, jie privalo įvardyti ankstesnį periodą ir iš pagrindų įvertinti tas priežastis, dėl kurių vieną laikotarpį pakeitė kitas, o taip pat nusakyti žmonėms tokių pokyčių pasikartojimo tikimybę socialinėje tikrovėje, kurią jie analizuoja. Suprantama, čia norėta pasakyti tik tai, kad intelektualai kuria istorinius naratyvus apie savo gyvenamąjį laikotarpį.¹²

Ideologinę modernizacijos teorijos pusę išsamiau atskleidžia tokios pasakojimo funkcijos nagrinėjimas, taikant struktūralizmo arba semiotikos principus (Barthes, 1977). Kadangi egzistenciniu analizės vienetu laikytinas mūsų pačių įvardintas laikas, tai empirinį analizės vienetą tenka apibendrintai sieti su mūsų pačių visuomene. Kitaip tariant, visuomenė turi būti apibūdinta kaip visuma, nepaisant realių jos padalijimų ir prieštaravimų. Dėl šios priežasties ne tik mūsų pačių laiką, bet ir mūsų pačių visuomenę turi nusakyti vientisa lingvistinė sąvoka, o

ankstesnį socialinį pasaulį pravartu apibrėžti kita, vientisa ir plačia, sąvoka. Šie samprotavimai rodo, jog toji svarbi ideologinė arba prasmų kūrimo funkcija, kurią perteikė modernizacijos teorija, atsiskleidžia pakankamai aiškiai. Vakarų, o ypač amerikiečių ir Amerikoje išsilavinusių intelektualų akimis, modernizacijos teorija suformulavo tikslą pokario visuomenei, padarydama ją “istorine”. Jos dėka pokario visuomenė įgijo laiko ir erdvės tapatumą, kuris galėjo būti įvardytas tik kaip skirtybės santykis su kita, netarpiškai ankstesniąja, erdvės ir laiko forma. Kaip neseniai pažymėjo Pocockas, “modernybę” reikia suprasti “veikiau kaip sąmoningumo formą, bet ne “modernumo” raiškos sąlygas”. Vartodamas lingvistinį sąmonės modelį, jis teigia, kad tokia sąmonė apibrėžiama ir kaip skirtybė, ir kaip tapatybė. Modernumas yra “žymintysis” veiksnys, kuris vienu ir tuo pačiu metu funkcionuoja kaip “atmetantysis” veiksnys.

Turime polinkį vadinti daiktus (galbūt, ir mus pačius) moderniais, kadangi siekiame atitolinti tai, apie ką kalbame remdamiesi ankstesniąja dalykų būseną. Sunku patikėti, kad ankstesnioji dalykų būseną apskritai nedaro jokie poveikio, kai bandome apibrėžti arba “modernius” dalykus, arba su jais susijusią “modernybę” (Pocock, 1987:48).

Jeigu man būtų leista susieti šį požiūrį su vėlyvojo Durkheimio atradimais (Alexander, 1989), tai pažymėčiau, kad modernybę mes suvokiame binarinės priešpriešos būdu. Ši priešprieša atlieka mitologinę paskirtį: pažinus pasaulis perskiriamas į dvi – šventą ir šventvagišką (*the sacred and profane*) – sferas. Šiuo atveju aiškiai ir įtikinamai įvardijamas būdas, kurį turi pasirinkti šiuolaikiniai žmonės, išsidėstydami atitinkamoje erdvėje tarp šių sferų.¹³

¹² “Pripažįstant istorinio diskurso patrauklumą, svarbu suprasti ir tai, kad šiuo atveju tikrovė pertvarkoma į siekiamybę, tikrovė tampa troškimų objektu, ir tai daroma suteikiant įvykiams, kurie aprašomi kaip realūs, formalų sąryšį, aptinkamą visuose pasakojimuose... Tikrovė, kurią įvardija istorinis pasakojimas, “kalbėjimas su savimi”, kalba *mums* ir atveria formalų sąryšį, kurio trūksta mums patiems. Istorinis pasakojimas (skirtingai negu kronika) atskleidžia mums pasaulį, kuris yra tariamai ‘užbaigtas’, padarytas, įgyvendintas ir vis dėlto neišnykęs, neišsiskaidęs. Šiame pasaulyje tikrovė dėvi prasmės kaukę, kurios baigtį ir vientisumą galima tik *įsivaizduoti*, bet šito niekada nepavyksta patirti. Kadangi istoriniai pasakojimai gali turėti baigtį, pasakojimo ribas ir, be abejo, visada privalėjo turėti *siužetą*, tai realybei jie suteikia *idealybės* nuojautą.” (White, 1980:20, išskirta paties autoriaus).

¹³ Reikėtų turėti galvoje, kaip pažymėjo Caillorsas (1959) (šitas aspektas, beje, yra užtemdytas Durkheimio koncepcijoje), kad yra trys terminai, kurie šitaip įvardija pasaulį, nes taip pat svarbu skirti ir “pasaulietinę” (“mundane”) sferą. Mitas iš aukšto žvelgia į pasaulietinę sferą, išsidėstydamas tarp kraštutinių – neigiamo atostūmio ir teigiamos traukos – ašgalių.

Nesunku suprasti, kad ir modernybės, ir įvairaus pobūdžio metafizinio bei religinio išganymo diskursai turi daug ką bendra (Weber, 1964; Walzer, 1965). Taip pat krinta į akis ir modernybės diskurso panašumas į pasaulietines priešpriešas, kurias žmonės įvardija arba tapatindami, arba skirdami save nuo įvairių individų, stilių, grupių ir struktūrų šiuolaikinėse visuomenėse (Wagner-Pacifci, 1986; Bourdieu, 1984).

Be kita ko, būta pastangų įrodyti (Alexander, 1992; Alexander/Smith, 1993), kad "piliietinės visuomenės diskursas" sukuria struktūrą, semiotinį lauką, kuris pagrindžia konfliktų šiuolaikinėje visuomenėje galimybę, įvardindamas tam tikras idealiąsias savybes – racionalumą, individualumą, pasitikėjimą ir teisingumą – kaip priklausomybės moderniai, pilietinei sferai požymius, tačiau vienu ir tuo pačiu metu ir racionalumo, prisitaikymo, įtarumo ir apgaulinėjimo savybes laikydamas tradiciniais bruožais, kuriuos reikia pašalinti ir pasmerkti. Šie ideologiniai konstruktai paradoksaliai sutampa su modernizacijos teorijos aiškinamosiomis kategorijomis, pavyzdžiui, su Parsonso *orientacijų tipais (pattern variables)*. Šiuo atžvilgiu modernizacijos teoriją galima apibrėžti kaip apibendrinimo ir abstrahavimo pastangas pertvarkant istoriškai specifinę kategorijų schemą į mokslinę socialinių pokyčių teoriją, taikytiną bet kuriai pasaulio kultūrai.

Kadangi bet kurią ideologiją perteikia intelektualai (Konrad/Szelenyj, 1974; Eisenstadt, 1986), svarbu suprasti ir tai, kodėl gi intelektualai konkrečiu laiku ir konkrečioje vietoje pagrindžia ir palaiko specifinę teoriją. Kalbėdami apie modernizacijos teoriją, pirmiausia turime mintyse Amerikos ir amerikietiško išsilavinimo intelektualus, išskyrus kai kuriuos įtakingus europiečius, pvz., Raymondą Aroną (Aron, 1962).¹⁴ Remdamasis šiuolaikine Eyermano studija (1992; plg.: Jamison/Eyerman, 1994) apie Amerikos intelektualų formavimąsi 6-ame dešimtmetyje, esu linkęs pabrėžti JAV pokario periodo skiriamuosius socialinius požymius, ypač perėjimo į pokario pasaulį kompleksiskumą. Šis perėjimas apėmė masišką priemiesčių augimą ir kultūros aspektu savitų miesto bendrijų nuosmukį, itin spartų etninių ryšių irimą, akivaizdžiai silpnėjantį konfliktą tarp kapitalo ir darbo rinkos.

Šios naujos socialinės aplinkybės, kurios susiformavo dviejų visa apimančių – tautinių ir tarptautinių – socialinės raidos dešimtmečių pabaigoje įdiegė pokario Amerikos intelektualams pamatinio istorinio "lūžio" jausmą.¹⁵ Kairieji intelektualai, pvz., C. Wrightas Millsas ir Davidas Riesmanas raudėjo jeremiadas, pasisakydami prieš galimą masių įsiviešpatavimą visuomenėje. Liberalaus centro atstovai, pvz., teoretikas Parsonsas teigė, jog tie patys pokyčiai sustiprino egalitarinius principus, į socialinį gyvenimą

¹⁴ Retrospektyvus Lernerio, vieno iš modernizacijos teorijos architektų, požiūris liudija amerikietiškojo konteksto išskirtinumą: "Po Antrojo pasaulinio karo, kuris suvaržė Europos imperijas ir išplėtė Amerikos galią, <...> neretai pagiežingai buvo kalbama apie Europos suamerikėjimą. Tačiau kalbant apie likusią pasaulio dalį, buvo vartojamas terminas "vesternizavimas". Pokario metai netrukus parodė, kad netgi šis platesnis terminas buvo pernelyg siauras... Reikėjo sukurti visa apimančią sąvoką. Šitas poreikis ir subrandino naują "modernizacijos" terminą" (Lerner, 1968:386).

Būtų įdomu įvardinti skirtumus tarp Europos ir Amerikos modernizacijos teoretikų. Pats žymiausias ir originaliausias europietis Raymondas Aronas ne taip jau optimistiškai žiūrėjo į konvergenciją kaip, pvz., jo kolegos iš Amerikos. Kad taip yra rodo, pavyzdžiui, jo veikalas *Pažanga ir Nusivylimas* (1968), kuriame aptinkame nepaprastai įdomų konvergencijos tezės, suformuluotos *Aštuoniolikoje paskaitų apie industrinę visuomenę*, papildymą. Nors ir neverta abejoti dėl to, kad Arono konvergencijos teorijos versija taip pat buvo atsakas į Antrojo pasaulinio karo suirutę, tačiau tai buvo labiau fatališkas ir ryžtingas, bet ne optimistinis ir pragmatiškas atsakymas. Apie tai žr. *Memoires* (Aron, 1990).

¹⁵ Kai kalbame apie penktąjį dešimtmetį, visada pirmiausia prieš akis iškyla tie tempai, kurie gretinant su konkrečiais įvykiais, atrodė tokie spartūs, kaip ir karo įvykių raida. Dėl šios priežasties daugelis amerikiečių buvo priversti skverbtis pro naujų emocijų brūžgnus. Tokio gyvenimo netikėtumai, nesėkmės ir pavojai turėjo bauginančiai dirginti tam tikras valdžios ir masių savimonės puses, nes reikia pripažinti, kad sugrįžimas prie konservatyvesnio gyvenimo būdo buvo netvarkingas, tarsi tirštas rūkas irracionaliai plito komunizmo baimė. Šią situaciją blaiviai vertinantys žmonės pripažino, kad, beribė isterija dėl raudonosios bangos anaipol nėra pasirusošimas susidūrimui su priešu, bet veikiau tautinės savimonės pagimdyta baimė" (Mailer, 1987 [1960]:14).

įtraukė žymiai daugiau žmonių ir dar labiau diferencijavo visuomenę.¹⁶ Dešinieji šaižiai prabilo apie pavojingą individo išnykimą autoritarinėje ir biurokratinėje socialinės gerovės valstybėje (Buckley, 1951; Ayn Rand, 1957). Kitaip sakant, bet kurioje politinio spektro pusėje Amerikos intelektualai jautė dramatiškus ir susidvejinusius socialinius pokyčius. Susidvejinimo patyrimas, paskatinęs apsvaistinti šiuolaikines problemas ir ateities galimybes įsivaizduojamos praeities atžvilgiu, ir buvo tasai socialinis pagrindas, kuris įgalino sukurti dvipusį tradicijos/modernybės kodą.

Tačiau norint visapusiškai suprasti istorijos ir teorijos tarpusavio ryšį, kuris pažadino naujuosius intelektualus, pasakojimo bruožus praverdinti apibūdinti pagrėčiu su simboline struktūra. Dėl šios priežasties remsimės dramatinė žanro teorija, turinčia ilgą istoriją, pradedant Aristotelio poetika ir baigiant naujas kryptis įvardijančia Northropo Frye'aus (1957) literatūros kritika, kuri įkvėpė istoriškai orientuotų

literatūros kritikų, pvz., White'o (1987), Jamesono (1980), Brooko (1984) ir Fussellio (1975) šiuolaikinę "negatyviają hermeneutiką".¹⁷

Toks dramatinis įvardijimo būdas perteikia istorinį tarpsnį, išsikristalizavusį per tam tikrą laikotarpį iki modernizacijos teorijos eros, kaip kontekstą, kuris padėjo intelektualams "sureikšminti" veikiančiuosius asmenis ir atitinkamus įvykius, kartu įspraudžiant juos į herojinį pasakojimą. Ketvirtasis dešimtmetis ir karo metai buvo intensyvių socialinių konfliktų laikotarpis, kuris sužadino milenaristines – visa apimančios pasaulio istorijos – svajones apie utopinius socialinius pokyčius, kuriuos galėtų paskatinti komunistinės bei fašistinės revoliucijos arba neišpastos "gerbūvio valstybės" sukūrimas. Ir priešingai, pokario Amerikos intelektualai socialinius įvykius išgyveno kaip "mažiau reikšmingą" tikrovę. Proletarinių revoliucijų Europoje nesėkmės ir pernelyg skubotos standartizavimo ir pertvarkymo pretenzijos JAV sumenkino "didžiųjų" kolektyvinio išsilais-

¹⁶ Kalbant apie lūžio pojūtį, kurį pokario metais išgyveno Amerikos intelektualai, naudinga palyginti šią vėlesnę Parsonso pokyčių teoriją su jo ankstesniąja teorija. 1937-1947 m. straipsniuose, kuriuose jis analizavo socialinius pokyčius, Parsonsas nuolat nurodydavo Vokietiją kaip modelį, pabrėždamas destabilizuojančius, poliarizuojančius ir antidemokratinus socialinės diferenciacijos ir racionalizacijos padarinius. Šiuo laikotarpiu jis vartodavo terminą *modernizacija* (beje, jis tai darydavo retai), kad būtų galima įvardyti pataloginį, perdėm racionalų, procesą, kuris sukėlė simptomišką "tradicionalizmo" reakciją. Po 1947-ųjų metų Parsonsas savo socialinių pokyčių analizėje kaip pavyzdį nurodo Jungtines Amerikos Valstijas, o nacistinę Vokietiją aptaria kaip asocialų atvejį. Modernizacija ir tradicionalizmas dabar laikomi veikia struktūriniais procesais, bet ne ideologijomis, simptomais ar socialiniais veiksmais.

¹⁷ Įdomu yra tai, kad vieną iš įtikinamiausių Frye'aus bendrųjų istorijos versijos dabartinių argumentų ir tokios istorijos pateisinimą randame Jamesono formuluotoje marksizmo kritikoje, kuri, siekdama atmesti buržuazinę kalbamosios versijos formą, apunkina turinio esmės supratimą. Jamesonas (1980:130) Frye'aus metodą vadina "pozityviają hermeneutiką", nes, "nustatydamas mitologinius pavyzdžius šiuolaikiniuose tekstuose, jis siekia sustiprinti giminingumo jausmą tarp dabartinių kapitalizmo kultūros formų ir mitologinės gentinių bendruomenių praeities, o taip pat įdiegti tęstinumo pojūtį tarp mūsų ir primityvių tautų vidinio gyvenimo". Savo "negatyviają hermeneutiką" jis laiko alternatyva, teigdamas, kad čia panaudojama "dar nesubranda pasakojimo medžiaga, būdinga tiek mitui, tiek "istorinei" literatūrai, kad būtų galima paaštrinti mūsų istorinio individualumo jauseną ir skatinti vis ryškesnį suvokimą viso to, kas atsitinka tada, kai siužetas įdiegiamas į istoriją... ir apibrėžia šiuolaikinių visuomenių galios sferas" (ten pat).

Nepaisant to, kad Jamesonas ištikimai gina ideologijos reflektavimo teoriją, jis sukuria išties patikimą loginį pagrindą, bandydamas parodyti žanro analizės privalumus nagrinėjant istorinius konfliktus. Jis įrodinėja, kad įtakingą socialinį "tekstą" svarbu suprasti kaip "socialinių požiūrių simbolinį veiksma, kaip ideologinį – kad ir formalų bei imanentinį – atsaką, susijusį su istorinio pobūdžio dilema" (ten pat:139). Socialinei aplinkai būdingos priešpriešos, kurios skatina tekstų kūrimą, "regis, leidžia daryti išvadą, jog tinkamas žanro teorijos panaudojimas visada turi vienokiu ar kitokiu būdu projektuoti koegzistavimo arba įtampos tarp keleto kolektyvinių formų ar kryptų modelį". Ši "metodologinė aksioma", Jamesono teigimu, "galutinai palaidoja tradicinės žanro teorijos kritikų priekaištus dėl tipologinio piktnaudžiavimo" (ten pat:141).

Norėdami daugiau sužinoti apie bendrųjų teorijos pritaikymą analizuojant socialinius, bet ne tik literatūros tekstus, žr. Slotkino (1973) istorinio pobūdžio darbus, bei Wagner-Pacifi'co (1986) ir Gibsono (1991) sociologines studijas, o taip pat Margaret R.Somers (pvz., 1992) šiuolaikinius tyrinėjimus.

Kalbant apie mano paties požiūrį į socialinį žanrą ir atitinkamą santykį su kultūros ženklais, svarbu priminti diskusijas su Philipu Smithu (1991, 1993) ir Stevenu Sherwoosu (1994), kurių autoriniai darbai tik patvirtina, jog svarbūs jų teoriniai samprotavimai eina atskiru savo keliu.

vinimo pasakojimų reikšmę.¹⁸ Be to, reikia pabrėžti, kad dabartis nėra įsivaizduojama kaip tam tikra perėjimo iš vienos į kitą socialinę santvarką būseną, bet suvokiama veikia kaip vienintelė, daugiau ar mažiau pagrįsta, sistema, kuri, apskritai kalbant, ir buvo, ir yra labiausiai priimtinas standartas.

Beje, netiktų teigti, jog tokia nuvertėjusių “šiapusinio pasaulio” reikšmių savivoka buvo neapibrėžta, fatališka ar konservatyvi. Pavyzdžiui, Europoje ir Amerikoje susiformavo nuoseklus antikomunizmas, kuris supynė į visumą pavienes kolektyvinio pasakojimo gijas, iškeldamas savo visuomenių socialinės demokratijos principus. Ir vis dėlto prieškarinio socialinių pasakojimų nuvertėjimas darė didelį poveikį netgi šiems reformatoriams, kitaip sakant, tai buvo visa apimantis poveikis. Intelektualai labiau buvo linkę eiti “praktiniu” ir “realistiniu” keliu. Realizmas iš pagrindų skiriasi nuo herojiško pasakojimo, labiau paisydamas nuoseklumo ir suvaržymo, bet ne idealizmo ir pasiaukojimo jausenos. Socialinės mobilizacijos teorijoms būdingą juodos ir baltos spalvų priešpriešą pakeičia “ambivalentiškumo” ir “kompleksiškumo” sąvokos, kurias linkę vartoti naujieji kritikai, pvz., Empsonas (1927) ir ypač Trillingas (1950), o taip pat “skeptiškumo” nuostata, kurią įvardija Neibuhro darbai (Neibuhr, 1952). Įsitikinimą, jog “vėl prasideda tapsmas”, šikart išryškinantis *socialinės šventybės* bruožus, skatinančius utopinių entuziazmą, pakeičia požiūris, kurį Bellas (1962 c) sieja su “tris kartus išsikristalizavusia” disciplinuota dvasia, ir reflektyvus suvokimas, kad *socialinis dievas* nepateisino lūkesčių (Crossman, 1950). Galima sakyti, kad naujasis realizmas įtikino daugelį žmonių, kad pasakojimas (istorija) išnyko. Dėl šios priežasties nūdienos “moderniųjų” visuomenę labiau

linkstama sieti su “ideologijos pabaiga” (Bell, 1960 a), o pokario pasaulis vaizduojamas veikia kaip “industrinis” (Aron, 1962; Lipset/Bendix, 1960), bet ne kapitalistinis pasaulis.

Nors realizmas laikytinas reikšminga pokario periodo intelektine nuostata, tačiau tai nebuvo pagrindinis pasakojimo modelis, kurį sukūrė pokario laikotarpio socialinės srities mokslininkai, bandydami paaikškinti atitinkamą socialinę tikrovę. Kas kita romantizmas.¹⁹ Nors romantizmas išgyveno tam tikrą reikšmių nuosmūki, lyginant su minėtuju heroizmo pasakojimu, tačiau romantizmo pasakojimas priskiria tikrovei daugiau teigiamų bruožų, negu jų esama iš tikrųjų. Dėl šios priežasties pokario laikotarpio intelektualai ir jų auditorija tikėjo, kad pažanga yra daugiau ar mažiau nuoseklus procesas ir tik tuo būdu galima siekti tobulėjimo. Tačiau tokia nuostata labiau taikoma individams negu grupėms, veikia kalbama apie evoliucinius negu revoliucinius pokyčius. Iš pelenų pakilęs naujasis pasaulis pagaliau surado priemonės savo sodo priežiūrai. Tai – švietėjiška atnaujinimo veikla, kurią palaiko tam tikri kultūros pavyzdžiai, glaudžiai susiję su pasiekimo ir neutralumo nuostatomis (Parsons and Shils, 1951), kurios pasiekia kulminaciją “veiksmingoje” (Etzioni, 1968) ir “atkaklioje” (McClelland, 1953) visuomenėje.

Kitaip tariant, romantizmas netgi pasakojimo santykinio nuvertėjimo laikotarpiu pokario Amerikos socialinės srities mokslininkams suteikė galimybę vartoti pažangos ir universaliųjų tendencijų kategorijas. Nuo herojinių pasakojimų JAV romantizmą padeda skirti asmenybės ir privataus gyvenimo akcentavimas. Amerikos *socialinių* pasakojimų herojai atliepia visos epochos reikmes: jie tampa didžiųjų visuomenių išganymo vadovais, kaip liudija kolektyvinio pobūdžio atitikmenys, pvz., Amerikos

¹⁸ Pomodernybės termino “didysis pasakojimas” (Lyotard, 1985) vartojimas yra, galima sakyti, šabloniško galvojimo atvejis, tačiau, mūsų nuomone, jis tegul rodo, kad pomodernybės stereotipui “didžiojo pasakojimo pabaiga” stinga istorinės įžvalgos. Tiesą sakant, didieji pasakojimai labai glaudžiai susiję su pasikartojančiu istorijos sureikšminimu ir nuvertinimu; be to, nereikia užmiršti, kad formuojasi ir kitos, saikingiau vertinamos, koncepcijos, kurios “turi polinkį” pakeisti pirmąsias. Taigi šiek tiek vėliau bandysiu įrodyti, kad tiek pokario periodas, kai pasakojimas nuvertėjo, tiek 9-asis dešimtmetis, paakines analogišką vidinį nuokrypį, kurį postmodernizmas pretenzingai įvardijo kaip istoriniu požiūriu unikalų socialinį faktą, turi labai panašius bruožus.

¹⁹ Romantizmo terminą šiuo atveju apibūdina specialioji *žanro* sąvoka, kurią pagrindžia Frye’us (1957), bet ne plačios apimties istorinis kontekstas, apimantis poklasikinę muziką, meną ir literatūrą, nes, turint galvoje čia vartojamus terminus, toks kontekstas turėjo žymiai daugiau “herojiškų” pasakojimo atspalvių.

revoliucija ir kova dėl pilietinių teisių. Priešingai, romantinė evoliucija nėra kolektyvinio pobūdžio reiškiny: čia kalbama apie Tomą Sojerį ir Heklberį Finą (Fiedler, 1955), apie jomeną fermerį (Smith, 1950) ir Horacijų Algerį. Taigi Amerikos intelektualai modernizaciją laiko procesu, kuris išlaisvina individą ir pertvarko visuomenės posistemes tokiu būdu, kad pastarosios pajėgtų atliepti individo reikmes. Šįkart modernizacijos teorija įvardija elgesio ir praktikos aspektus: realiais individualiais domimasi labiau negu kolektyviniais istorijos subjektais (pvz., tauta, etnine grupe arba klase).

Egzistencializmas tapo pamatu romantinei Amerikos "modernizmo" ideologijai. Reikia pasakyti, kad intelektualai savitai, optimistiškai interpretavo Sartre'ą. Egzistencializmo atspalviais prisodrintoje atmosferoje išryškėja pagrindinis "autentiškumo" kriterijus, kuris padeda įvertinti žmogaus veiksmus. Šį aspektą itin pabrėžė Lionellio Trilingo (1955) modernistinė literatūros kritika. Kita vertus, autentiškumo principas taip pat skverbėsi ir į socialines teorijas, kurios tikrai nepritarė modernizacijos idėjoms. Iš jų galima paminėti Ervingo Goffmano (1956) mikrosociologiją, kuri palygino laisvę su vaidmenų skirtybėmis ir sukūrė vadinamąjį *scenos ir užkulisų modelį*,²⁰ o taip pat Davido Reismano (1950) reflektivaus žmogaus teoriją.

Šie individualistiniai ir romantiniai pasakojimai pabrėždavo būdingą polinkį tapti moderniais žmonėmis. Be to, jie įteisino ironijos principą, kurį Frey'us įvardija kaip nuvertėjusio pasakojimo (lyginant su romantizmo ištekliais) bruožą, pridurdamas, kad pastarasis aspektas nėra susijęs su visiškai neigiamais padariniais. 6-ame dešimtmetyje ir 7-ojo dešimtmečio pradžioje modernizmo estetika Anglijoje ir Amerikoje pabrėžė ironiją, introspekciją, ambivalentiškumą. Pagrindinė šio periodo literatūros teorija, vadinamoji *naujoji kritika*, kurios pradžia galima laikyti Empsono veikalą *Septyneri ambivalentiškumo tipai* (1927), galiausiai subręsta tik herojinės ir kur kas labiau istorinės 4-ojo dešimtmečio kritikos aplinkoje. Lionelis

Trillingas, žymiausias šio laikotarpio amerikiečių literatūros pasaulio atstovas, pažymėjo, jog psichologiniai ir estetiniai modernybės parametrai yra socialinės tikrovės kompleksiškas ir tolerantiškas požiūris į ambivalentiškumą. Psichoanalizė buvo pagrindinis kritinis metodas, kurio paskirtis – savistabos ir moralinės priežiūros ugdyimas (Rieff, 1959). Vaizduojamojo meno srityje "modernumas" įvardijo abstrahavimo veiksmą, dekoracijų atsisakymą, o taip pat minimalizmo nuostatą. Teigiama, kad šie principai perkelia dėmesį nuo išorinių dalykų prie vidinio žmogaus pasaulio.

Šiuo atžvilgiu dabartiniams postmodernizmo ir įkandin žengusių intelektualinių sąjūdžių atstovams tikrai nelengva apčiuopti įvairiapusių ir, be kita ko, įpareigojančius intelektualinio ir estetinio modernizmo aspektus. Panašiai ir su nūdienos žmonėmis, kuriems nelengva suvokti modernizmo architektūros grožį ir aistrą – visa tai išvalgiai perteikė Pevsneris (1949) šią epochą apibūdinančioje knygoje *Modernaus projekto pirmieji*. Šiuolaikinių postmodernistų – Baumanno (1989), Seidmano (1991, 1992), Lasho (1985), Harvey'aus (1989) ir Jamesono (1988) – intelektualinio bei estetinio modernizmo apibūdinimai yra klaidinantys. Nors ši kryptis įvardija modernizmą kaip žmogų nuvertinančią abstrakciją, mechanišką požiūrį, skaidymą į fragmentus, vienakryptės raidos ir dominavimo principus, tačiau esminis dalykas yra tas, kad šiuo atveju žymiai daugiau pasakoma apie ideologinius suvaržymus, kuriuos šiandieną patiria tiek vieni, tiek kiti nūdienos intelektualai, negu apie patį modernizmą. Modernizmo kultūra, teorija ir menas išlaikė saikingumą ir šiuo aspektu kritiškai vertino išmonę – ne tik kaip dekoraciją, bet ir kaip pretenzingą nuostatą, o taip pat demaskavo utopinį mąstymą kaip kolektyvinę iliuziją, analogišką paskirų individų neurozėms (Fromm, 1955, 1956). Čia kalbame apie tas išskirtines savybes, kurias Bellas (1976) apibūdino kaip ankstyvojo arba "klasikinio" modernumo bruožus, kritiškai įvertindamas 7-ojo dešimtmečio aplinkybes

²⁰ 1969-aisiais metais atvykęs į Berklio Kalifornijos universitetą studijuoti sociologijos, atkreipiau dėmesį, jog kai kurie Čikagos mokyklos sociologai, kuriems darė įtaką Goffmanas ir Sartre'as, pakvietė į neformalų fakulteto studentų seminarą apie "autentiškumą". Tai buvo atsakas, kurį sužadino itin svarbi 7-ojo dešimtmečio susvetimėjimo tema egzistencializmo filosofijoje. Suprantama istoriniu požiūriu šita tema jau buvo pasenusi. Niekas neateidavo į šį seminarą.

savo veikale *Kapitalizmo prieštaravimai kultūros sferoje*.

Beje, netiktų teigti, jog buvo susidariusi visiškai vienoda situacija. Kai kuriems dešimtosios pakraipos intelektualams šaltasis karas atvėrė naujas galimybes, kurios padėjo įteisinti kolektyvinio heroizmo nuostatas, nepaisant to, kad žymiausi Amerikos modernizmo atstovai nebuvo kraštutinių dešiniųjų pažiūrų šaltojo karo šalininkai. JAV ir kitų šalių kairiųjų intelektualų atstovai sukūrė iškilias socialinės kritikos mokyklas ir sąmoningai atsiribojo tiek nuo socialdemokratinės pakraipos, tiek nuo individualaus bei ironiško tipo romantizmo.²¹

Intelektualai, kuriems darė įtaką Frankfurto mokykla, pvz., Millsas ir Riesmanas, o taip pat kiti kritikai, pvz., Arendt, atmetė tokį individualistinės pakraipos humanizmą, kritikuodami naująją masinę visuomenę, kuri vertė individus tapti amoraliais ir egoistiškais žmonėmis. Apversdami modernizacijos teorijos priešpriešų

modelį, jie laikėsi tos nuomonės, kad Amerikos racionalumas yra veikiau instrumentinis, bet ne moralinis ir ekspresyvus veiksnys, o didysis mokslas yra veikiau technokratinė, bet ne išradimus įvardijanti veikla. Į pirmą vietą buvo iškelti konformizmo, bet ne savarankiškumo aspektai, valdžios elito, bet ne demokratijos požymiai, nepasitikėjimo ir nusivylimo, bet ne autentiškumo, atsakomybės ir romantizmo bruožai.

Tačiau negalima teigti, kad 6-ame dešimtmetyje ir 7-ojo dešimtmečio pradžioje šie socialiniai kritikai padarė didelę įtaką amžininkams. Kad būtų galima atlikti pastarąją funkciją, reikėjo sukurti alternatyvą, naują herojinę pasakojimą, kitaip tariant, nurodyti būdą, kuris padėtų pertvarkyti sergančią visuomenę ir pakeisti ją sveika visuomene.²² Vertybių nuosmūkiu laikotarpiu tai padaryti nebuvo įmanoma. Frommo *Menas mylėti* (1956) pakeitė jo pasmerktą *Sveiką visuomenę* (1956): 6-ame dešimtmetyje socialiniai sprendimai dažnai buvo susiję su

²¹ Kitaip sakant, negalima teigti, jog čia įvardintus periodus atitiko visiškas intelektualų tarpusavio sutarimas. Būta ir priešingų krypčių, kurias reikia įvardyti. Kiek galima spręsti iš konteksto, intelektualai bei jų auditorija konkrečiu istorijos laikotarpiu turėjo galimybę prisišlieti ne tik prie vienintelio pasakojimo, bet prie keleto kodų/pasakojimų.

Tokią orientaciją Wagner-Pacifici's pavadino diskurso sukryžminimu. Tačiau šio straipsnio autoriaus nuomone, ypač pabrėžtina, kad *dominuojantis* intelektinis modelis nuspalvino ir iš dalies formavo kiekvieną įvardytą periodą. Pasakojimai yra sukuriami, turint prieš akis priešpriešų modelius. Kaip tik dėl šios priežasties istoriją kuriantiems intelektualams pavyksta perteikti savo laikotarpio prasmes. Minėtasis "priešpriešų" įvardijimas nėra tik ezoterinė teoretikų schema, bet veikiau paties gyvenimo principas.

²² Būtų galima nurodyti vieną prieštaravimą, kurį išvelgia Jamesono ir Eyermano knygoje *6-ojo dešimtmečio daigai* (1994), kurioje išsamiai nagrinėjami 6-ojo dešimtmečio kritinės pakraipos intelektualų požiūriai. Jamesonas ir Eyermanas įrodinėja, kad minėtų intelektualų įtaka buvo nežymi, ir šiuo atveju ne paskutinį vaidmenį suvaidino visuomenėje vyraujančios konservatyvios nuostatos. Tačiau svarbu pridurti, kad su tuo yra susijusi ir jų pačių ideologija, kadangi ji buvo nepakankamai istoriška, turint mintyje pasakojimą su tam tikra ateities perspektyva. Galima nurodyti ir gilesnį prieštaravimą. Atrodo, kad Jamesonui ir Eyermanui "masinė visuomenė" yra aktualus empirinis aprašymas tiek socialinės struktūros, tiek kultūros modernizacijos penktame dešimtmetyje. Toksai įvardijimas gali būti klaidinantis, kalbant apie intelektualų požiūrį į socialinę tikrovę. Tokios realistinės. Kitaip sakant, negalima teigti, jog čia įvardintus periodus atitiko visiškas intelektualų tarpusavio sutarimas. Būta ir priešingų krypčių, kurias reikia įvardyti. Kiek galima spręsti iš konteksto, intelektualai bei jų auditorija konkrečiu istorijos laikotarpiu turėjo galimybę prisišlieti ne tik prie vienintelio pasakojimo, bet prie keleto kodų/pasakojimų. Tokią orientaciją Wagner-Pacifici's pavadino diskurso sukryžminimu. Tačiau šio straipsnio autoriaus nuomone, ypač pabrėžtina, kad *dominuojantis* intelektinis modelis nuspalvino ir iš dalies formavo kiekvieną įvardytą periodą. Pasakojimai yra sukuriami, turint prieš akis priešpriešų modelius. Kaip tik dėl šios priežasties istoriją kuriantiems intelektualams pavyksta perteikti savo laikotarpio prasmes. Minėtasis "priešpriešų" įvardijimas nėra tik ezoterinė teoretikų schema, bet veikiau paties gyvenimo principas.

Būtų galima nurodyti vieną prieštaravimą, kurį išvelgia Jamesono ir Eyermano knygoje *6-ojo dešimtmečio daigai* (1994), kurioje išsamiai nagrinėjami 6-ojo dešimtmečio kritinės pakraipos intelektualų požiūriai. Jamesonas ir Eyermanas įrodinėja, kad minėtų intelektualų įtaka buvo nežymi, ir šiuo atveju ne paskutinį vaidmenį suvaidino visuomenėje vyraujančios konservatyvios nuostatos. Tačiau svarbu pridurti, kad su tuo yra susijusi ir jų pačių ideologija, kadangi ji buvo nepakankamai istoriška, turint mintyje pasakojimą su tam tikra ateities perspektyva. Galima nurodyti ir gilesnį prieštaravimą. Atrodo, kad Jamesonui ir Eyermanui "masinė visuomenė" yra aktualus empirinis aprašymas tiek socialinės struktūros, tiek kultūros modernizacijos penktame dešimtmetyje. Toksai įvardijimas gali būti klaidinantis, kalbant apie intelektualų požiūrį į socialinę tikrovę. Tokios realistinės epistemologijos ženklai – suprantama, kitu atveju tai gali būti įžvalgi kultūros koncepcija ir, apskritai, konstruktyvus požiūris – nustelbia tą nepakartojamą humanizmą, šitaip iškalbingai bylojantį apie penktojo dešimtmečio intelektualų, kuriuos atkakliai puolė šie kritikai, veiklą.

individualiais privačios meilės veiksmis. Jokių socialinė programos elementų neturi ir Adorno veikalas *Autoritarinė asmenybė* (1950). Daugybė C.Wrighto Millso kritinių studijų nepajėgė įvardyti jokios įtikinamos socialinės alternatyvos, nekalbant jau apie vengimą panaudoti savo metodą ir pasmerkti trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių lyderius kaip “naujuosius valdžios vyrus” (Mills, 1948). Galima pasakyti, kad po

dvidešimties metų, kurie žadino utopinius lūkesčius, kolektyvinis heroizmas prarado savo žavesį. Dešiniojos pakraipos McCarthy populizmas dar labiau sustiprino norą pasitraukti iš viešo gyvenimo. Tačiau galų gale amerikiečiai ir vakarų europiečiai grįžo prie įprasto ritmo; svarbu ir tai, kad šio sugrįžimo padariniai dar kartą būtų sugretinti tiek su istorija, tiek su socialine teorija.

Vertė Algimantas Valantiejus

Cituojamų veikalų rodyklė

- Adorno, T., 1950: *The Authoritarian Personality*. New York: Harpers.
- Alexander, J.C., 1987: *Twenty Lectures: Sociological Theory since World War II*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, J.C., 1988: *Action and Its Environments*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, J.C., 1989 (ed.): *Durkheimian Sociology: Cultural Studies*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, J.C., 1992: General Theory in the Postpositivist Mode: The “Epistemological Dilemma” and the Case for Present Reason, pp. 322-368 in S.Seidman/D.Wagner, eds., *Postmodernism and Social Theory*. New York: Basil Blackwell.
- Alexander, J.C., 1991: Sociological Theory and the Claim to Reason: Why the End is Not in Sight. Reply to Seidman. *Sociological Theory* 9 (2): 147-53.
- Alexander, J.C., 1992: The Fragility of Progress: An Interpretation of the Turn Toward Meaning in Eisenstadt's Later Work. *Acta Sociologica* 35: 85-94.
- Alexander, J.C., 1992: Citizen and Enemy as Symbolic Classification: On the Polarizing Discourse of Civil Society, pp. 289-308 in M.Fournier/M.Lamont, eds., *Cultivating Differences*, Chicago: University of Chicago Press.
- Alexander, J.C./P.Colomy, 1990 (eds.): *Differentiation Theory and Social Change*. New York: Columbia University Press.
- Alexander, J.C./P.Colomy, 1992: Traditions and Competition: Preface to a Postpositivist Approach to Knowledge Cumulation, pp. 27-52 in G.Ritzer, ed., *Metatheorizing*. London: Sage.
- Alexander, J.C./P.Colomy, 1994: The Return of Civil Society. *Contemporary Sociology*.
- Alexander, J.C./P.Smith, 1993: The Discourse of American Civil Society: A New Proposal for Cultural Studies. *Theory and Society* 22:151-207.
- Alexander, J.C./S.Sherwood, 1992: Why Yeltsin Can't Get No Respect in America. *Los Angeles Times*. February 2, Section M, p. 2.
- Alexander, J.C./S.Sherwood, 1994: Gorbachev and the Discourse of the Good: The Making, Unmaking, and Resurrection of an American Hero. Unpublished ms.
- Apter, D., 1963: *Ghana in Transition*. New York: Atheneum.
- Apter, D., 1964 (ed): *Ideology and Discontent*. London: Free Press of Glencoe.
- Apter, D., 1987: Mao's Republic. *Social Research* 54 (4): 691-729.
- Archer, M., 1987: Revisiting the Revival of Relativism. *International Sociology* 2 (3): 235-250.
- Aron, R., 1962: *Eighteen Lectures on Industrial Society*. New York: Free Press.
- Aron, R., 1968: *Progress and Disillusionment: The Dialectics of Modern Society*. New York: Praeger.
- Aron, R., 1990: *Memoires: Fifty Years of Political Reflection*. New York and London: Holmes and Meier.
- Baran, P.A./M.Sweezy, 1966: *Monopoly Capital*. New York: Monthly Review Press.
- Barber, B., 1992: Jihad Vs.McWorld. *The Atlantic Monthly*, March: 53-65.
- Barbour, I., 1974: *Myths, Models, and Paradigms: The Nature of Scientific and Religious Language*. London: S.C.M. Press.
- Barthes, R., 1977: Introduction to the Structural Study of Narratives, pp. 79-124 in Barthes, *Image, Music, Text*. London: Fontana.
- Baudrillard, 1983: *In the Shadow of the Silent Majority – Or the End of the Social*. New York: Semiotext.

- Baumann, Z., 1989: *Modernity and the Holocaust*. Ithaca: Cornell.
- Bell, D., 1962 a: *The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*. New York: Free Press.
- Bell, D., 1962 b [1956, 1947]: Work and Its Discontents, pp. 227-272 in Bell, *The End of Ideology*.
- Bell, D., 1963 c [1955, 1957, 1959]: The Mood of Three Generations, pp. 299-314 in Bell, *The End of Ideology*.
- Bell, D., 1976: *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.
- Bell, D., 1977: The Return of the Sacred? *British Journal of Sociology*, 27 (4): 419-449.
- Bell, D., 1978: *The Disjuncture of Realms*. Manuscript.
- Bellah, R., 1957: *Tokugawa Religion*. Boston: Beacon.
- Bellah, R., 1970 a [1964]: Religious Evolution, pp. 22-50 in Bellah. *Beyond Belief*. New York: Random House.
- Bellah, R., 1970 b [1968]: The Sociology of Religion, pp. 3-19 in Bellah. *Beyond Belief*. New York: Harper and Row.
- Bellah, R., 1970 c [1967]: Civil Religion in America, pp. 168-189 in Bellah. *Beyond Belief*.
- Bellah, R./C.Glock, 1976 (eds.): *The New Religious Consciousness*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Bendix, R., 1964: *Nation-Building and Citizenship*. New York: Doubleday.
- Bendix, R., et al., 1968 (eds.): *State and Society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Boltanski, L./L.Thevenot, 1991: *De la Justification*. Paris: Galimard.
- Boltanski, L., 1993: *La Souffrance a distance*. Paris: Editions Metalie.
- Bonacich, F., 1972: A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market. *American Sociological Review*, 37:547-559.
- Boudon, R., 1986: *L'Ideologie*. Paris: Fayard.
- Bourdieu, P., 1984: *Distinctions*. Cambridge: MA. Harvard University Press.
- Bourricaud, F., 1987: 'Universal Reference' and the Process of Modernization, pp. 12-21 in Eisenstadt. *Patterns of Modernity*, Vol.1. London: Frances Pinter.
- Brooks, P., 1984: *The Melodramatic Imagination*. New York: Columbia.
- Brown, N.O., 1959: *Life Against Death*. Middletown, Conn: Wesleyan University Press.
- Brown, N.O., 1966: *Love's Body*. New York: Random House.
- Brubaker, R., forthcoming: *Theory and Society*.
- Buckley, W., 1951: *God and Man at Yale*. Chicago: Regnery.
- Burn, W.L., 1974: *The Age of Equipoise*. London.
- Caillors, R., 1959: *Man and the Sacred*. New York: Free Press.
- Calhoun, C., 1992: *Nationalism, Civil Society and Identity Perspectives*.
- Camaroff, J.L./P.C. Stern, 1994: New Perspectives on Nationalism and War: *Theory and Society*, 23 (1): 35-46.
- Campeanu, P., 1990: Transition in Europe. *Social Research* 57 (3): 587-590.
- Chan, E., 1974: Tian-Anmen and the Crisis of Chinese Society: A Cultural Analysis of Ritual Process. Unpublished Ph.D.Thesis. UCLA. Los Angeles, California.
- Chirot, D., 1990: After Socialism. What? Ideological Implications of the 1989 in Eastern Europe for the Rest of the world. Manuscript. Contention.
- Cohen, J./A.Arato, 1992: *Civil Society and Political Theory*. Boston: MIT Press.
- Cole, R.E., 1979: *Work, Mobility, and Participation: A Comparative Study of American and Japanese Automobile Industry*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Coleman, J., 1990: *Foundations of Social Theory*. Cambridge. MA. Harvard University Press.
- Collins, R., 1976: *Conflict Sociology*. New York: Academic Press.
- Coser, L., 1956: *The Functions of Social Conflict*. New York: Free Press.
- Crespi, F., 1992: *Power and Action*. Oxford: Blackwell.
- Crook, S./J.Pakulski/M.Waters, 1992: *Postmodernization: Change in Advanced Society*. London: Sage.
- Crossman, R., 1950: *The God That Failed*. New York: Harper.
- Dahrendorf, R., 1959: *Class and Class Conflict in Industrial Society*. Stanford University Press.
- Durkheim, E., 1937: *Suicide*. New York: Free Press.
- Eisenstadt, S.N., 1963: *The Political System of Empires*. New York: Free Press.
- Eisenstadt, S.N., 1964: Social Change, Differentiation, and Evolution. *American Sociological Review* 29: 235-47.
- Eisenstadt, S.N., 1986 (ed.): *The Origins and Diversity of Axial Age Civilizations*. Albany: SUNY Press.
- Eisenstadt, S.N., 1987: Preface, pp. vii-ix in Eisenstadt, ed., *Patterns of Modernity*, Vol. 1: The West, London: Frances Pinter.
- Eliade, M., 1954: *The Myth of the Eternal Return*. Princeton: Princeton University Press.
- Elster, J., 1989: *The Cement of Society: A Study of Social Order*. New York: Cambridge University Press.
- Empson, W., 1927: *Seven Types of Ambiguity*.

- Enrikin, N., 1991: *The Betweenes of Place*. Baltimore: John Hopkins.
- Esquire editors, 1987: *Smiling through the Apocalypse: Esquire's History of the Sixties*. New York.
- Etzioni, A., 1968: *The Active Society*. New York: Free Press.
- Evans, P. et al., 1986 (eds.): *Bringing the State Back In*. New York: Cambridge University Press.
- Eyerman, R., 1992: Intellectuals: A Framework for Analysis, with Special Reference to the United States and Sweden. *Acta Sociologica* 35: 33-46.
- Fiedler, L., 1955: *An End to Innocence*. Boston: Beacon.
- Foucault, M., 1976: *To Discipline and Punish*. New York: Pantheon.
- Frank, A.G., 1966: The Development of Underdevelopment. *Monthly Review* 18 (4): 17-31.
- Friedland, R./A.F.Robertson, 1990 (eds.): *Beyond the Market Place: Rethinking Economy and Society*. New York: Aldine de Gruyter.
- Fromm, E., 1955: *The Sane Society*. New York: Reinhard.
- Fromm, E., 1956: *The Art of Loving*. New York: Harper.
- Frye, N., 1957: *Anatomy of Criticism*. Princeton University Press.
- Fussell, P., 1975: *The Great War and Modern Memory*. Oxford: Oxford University Press.
- Gadamer, G., 1975: *Truth and Method*. New York: Seabury.
- Geertz, C., 1973 [1964]: Ideology as a Cultural System, pp.193-233 in Geertz, *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Gibson, W.J., 1991: The Return of Rambo: War and Culture in the Post-Vietnam Era, pp. 376-395 in Allan Wolfe, ed., *America at Century's End*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Giddens, A., 1982: *Sociology: A Brief but Critical Introduction*. London: McMillan.
- Giddens, A., 1991: *Modernity and Self-Identity: Self and Identity in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Gitlin, T., 1987: *The Sixties*. New York: Bantam.
- Gitlin, T., 1993: From Universality to Difference: Notes on the Fragmentation of the Idea of the Left. *Contention* 2(2): 15-40.
- Goffman, E., 1956: *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Doubleday.
- Goldfarb, J.C., 1990: Post-Totalitarian Politics: Ideology Ends Again. *Social Research* 57(3): 533-556.
- Goldhorpe, J., et. al., 1969: *The Affluent Worker and the Class Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gorz, A., 1982: *Farewell to the Working Class*. London: Pluto.
- Gouldner, A., 1970: *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Equinox.
- Granovetter, M., 1974: *Getting a Job: A Study of Contracts and Careers*. Cambridge: Harvard University Press.
- Granovetter, M., 1985: Economic Action and Social Structure: A Theory of Embeddedness. *American Journal of Sociology* 91(3): 481-510.
- Granovetter, M./R.Swedberg, 1992 (eds.): *The Sociology of Economic Life*. Boulder, Col. Westview Press.
- Greenfeld, L., 1992: Kitchen Debate: Russia's Nationalist Intelligentsia. *The New Republic*, September 21:22-25.
- Greenfeld, L./C.Chiot, 1994: Nationalism and Agression. *Theory and Society* 23(1): 79-130.
- Gusfield, J., 1967: Tradition and Modernity: Misplaced Polarities in the Study of Social Change. *American Journal of Sociology* 72: 351-362.
- Habermas, J., 1981: Modernity versus Postmodernity. *New German Critique* 22: 3-14.
- Habermas, J., 1989: *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Boston: Beacon.
- Habermas, J., 1990: What Does Socialism Mean Today? The Rectifying Revolution and the Need for new Thinking on the Left. *New Left Review* 183: 3-21.
- Hall, J., 1985: *Powers and Liberties: Causes and Consequences of the West*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, J., 1993: Nationalisms: Classified and Explained. *Daedalus* 122(3): 1-28.
- Halpern, D., 1990: *100 Years of Homosexuality and other Essays on Greek Love*. New York: Routledge and Kegan Paul.
- Hannerz, U., 1987: The World in Creolisation. *Africa* 57(4): 546-59.
- Hannerz, U., 1989: Notes on the Global Ecumene. *Public Culture* 1(2): 66-75.
- Harrington, M., 1962: *The Other America*. New York: McMillan.
- Harvey, D., 1989: *The Conditions of Post-Modernity*. London: Basil Blackwell.
- Hawthorn, G., 1991: *Plausible Worlds: Possibility and Understanding in History and the Social Sciences*. Cambridge University Press.
- Heilbroner, R., 1986 (ed.): *The Essential Adam Smith*. New York: Norton.
- Heilbroner, R., 1990: Rethinking the Past. Rehoping the Future. *Social Research* 57(3): 579-586.
- Held, D., 1987: *Models of Democracy*. Stanford: Stanford

- University Press.
- Herpin, N., 1993: *An-Dela de la Consommation de Mass? Une Discussion Critique des Sociologues de la Post-Modernite. L'Année Sociologique* 43: 294-315.
- Holton, R., 1992: *Economy and Society*. London: Routledge.
- Holton, R./B.Turner, 1986: *Talcott Parsons on Economy and Society*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Horowitz, D./P.Colher, 1989: *Destructive Generation: Second Thoughts about the 60s*. New York: Summit.
- Huntington, S.P., 1968: *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Huysen A., 1984: Mapping the Postmodern. *New German Critique* 33.
- Inkeles, A., 1991: Transitions to Democracy. *Society* 28 (4): 67-72.
- Inkeles A./D.H.Smith, 1974: *Becoming Modern Industrial Change in Six Developing Countries*. Cambridge. MA.: Harvard.
- Ishitsuka, S., 1994: The Fall of Real Socialism and the Crisis in Human Sciences. Unpublished ms. Department of International Culture. Toyama University: Toyama, Japan.
- Jameson, E., 1980: *The Political Unconscious. Narrative as a Socially Symbolic Act*. Ithaca: Cornell.
- Jameson, E., 1988: Postmodernism and Consumer Society, pp. 13-29 in E.Ann Kaplan, ed. *Postmodernism and Discontents*. London: Verso.
- Jamison, A./R.Eyerman, 1994: *Seeds of the Sixties*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Jay, M., 1973: *The Dialectical Imagination*. Boston: Beacon.
- Johnson, P., 1983: *Modern Times: The World from the Twenties to the Fifties*. New York: Harper and Row.
- Katznelson, I., 1990: Does the End of Totalitarianism Signify the End of Ideology? *Social Research* 57 (3): 557-570.
- Keane, J., 1988 a: *Democracy and Civil Society*. London: Verso.
- Keane, J., 1988 b (ed.): *Civil Society and the State*. London: Verso.
- Kennedy, P., 1987: *The Rise and Fall of Great Powers. Economic Change and Military Conflict 1500-2000*. New York: Vintage.
- Kennedy, P., 1993: *Preparing for the Twenty-First Century*. New York: Random House.
- Khosrokhavar, E., 1993: *L'Utopie Sacrifice: Sociologies de la Revolution Iranienne*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques.
- Kolko, G., 1962: *Wealth and Power in America*. London: Thames and Hudson.
- Kolko, G., 1967: *Triumph of Conservatism: Reinterpreting American History 1900-1916*. New York: Press Free.
- Kontad, G./I.Szelenyi, 1979: *The Intellectuals an the Road to Class Power*. New York: Harcourt Brace.
- Lasch, S., 1985: Postmodernity and Desire. *Theory and Society* 14(7).
- Lasch, S., 1990: *Sociology of Postmodernism*. London: Routledge.
- Leqonhofvud, A., 1993: The Nature of the Depression in the Former Soviet Union. Unpublished Ms. Department of Economics. UCLA. Los Angeles.
- Lerner, D., 1968: Modernization. *Social Aspects. International Encyclopedia of Social Science* 10: 386-95.
- Levine, D.N., 1991: Simmel as Educator: On Individuality and Modern Culture. *Theory, Culture and Society* 8: 99-117.
- Levy, B.-H., 1977: *Barbarism with a Human Face*. New York: Harper and Row.
- Levy, M., 1949: *The Family Revolution in Modern China*. Cambridge. MA.: Harvard University Press.
- Lipset, M.S., 1990: The Death of the Third Way. *The National Interest* (summer): 25-37.
- Lipset, M.S./ R.Bendix, 1960: *Social Mobility in Industrial Society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Lowl, R., 1967: *The End of Liberalism*. New York: Norton.
- Lukes, S., 1990: Socialism and Capitalism. *Left and Right. Social Research* 57(3): 571-278.
- Lyotard, J.-F., 1984: *The Postmodern Condition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Matler, N., 1987 [1960]: Superman Comes to the Supermarket: Jack Kennedy as a Presidential Candidate. Pp.3-30 in Esquire editors. *Smiling Through the Apocalypse*, loc. cit.
- Mandel, E., 1968: *Marxist economic Theory*. 2 volumes. New York: Monthly Review.
- Mann, M., 1973: *Workers on the Move*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann, M., 1986: *The Sources of Social power*, vol.1. New York: Cambridge University Press.
- Mayhew, L., 1990: The Differentiation of the Solidarity Public. Pp. 295-322 in Alexander/Colomy, op.cit.
- McClelland, D., 1953: *The Achievement Motive*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Meyer, J./B.Rowan, 1977: Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony. *American Journal of Sociology* 83: 340-63.
- Mills, C.W., 1948: *The New Men of Power: America's Labor Leaders*. New York: Harcourt, Brace.
- Moene, K.O./M.Wallerstein, 1992: *The Decline of Social*

- Democracy*. Working Paper Series: 225. Institute of Industrial Relations. UCLA. Los Angeles. California.
- Moore, B., 1966: *The Social Origins of Dictatorship and Democracy*. Boston: Beacon.
- Moscovici, S., 1984: The Phenomenon of Social Representations, pp. 3-70 in R.M.Farr/S.Moscovici, eds., *Social Representations*. London: Cambridge University Press.
- Muller, K., 1992: "Modernizing" Eastern Europe: Theoretical Problems and Political Dilemmas. *European Journal of Sociology* 33:109-150.
- Nee, V., 1989: A Theory of Market transition: From Redistribution to Markets in State Socialism. *American Sociological Review* 54: 663-681.
- Nettl, J.P./R.Robertson, 1968: *International Systems and the Modernization of Societies*. New York: Basic.
- Niebuhr, R., 1952: *The Irony of American History*. New York: Scribners.
- Ollman, B., 1971: *Alienation: Marx's Concept of Man in Modern Society*. London.
- Parsons, T., 1964: Evolutionary Universals in Society. *American Sociological Review*.
- Parsons, T., 1966: *The Evolution of Society*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Parsons, T., 1971: *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Parsons, T./E.Shils, 1951: Values, Motives, and Systems of Action, pp. in Parsons and Shils, eds., *Towards a General Theory of Action*. Cambridge. MA.: Harvard University Press.
- Pevsner, N., 1949: *Pioneers of Modern Design from William Morris to Walter Gropius*. New York: Museum of Modern Art.
- Pocock, J.G.A., 1987: Modernity and Anti-modernity in the Anglophone Political Traditions, pp. 44-59 in Eisenstadt. *Patterns of Modernity*, op.cit.
- Polanyi, K., 1957 [1944]: *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon.
- Przeworski, A., 1985: *Capitalism and Social Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Przeworski, A., 1991: *Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. New York: Cambridge University Press.
- Rand, A., 1957: *Atlas Shrugged*. New York: Random House.
- Reisman, D./N.Glazer/R.Denny, 1950: *The Lonely Crowd*. New Haven: Yale University Press.
- Rex, J., 1961: *Key Problems in Sociological Theory*. London: RKP.
- Rieff, P., 1959: *Freud: Mind of the Moralist*. Anchor: Doubleday.
- Ricoeur, P., 1977: *The Rule of Metaphor*. Toronto: Toronto University Press.
- Rorty, R., 1979: *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Rorty, R., 1985: Postmodern Bourgeois Liberalism, pp. 214-221 in R.Hollinger, ed. *Hermeneutics and Praxis*. Notre Dame: Notre Dame University Press.
- Rorty, R., 1989: *Contingency, Irony, Solidarity*. New York: Cambridge University Press.
- Rosenau, P.M., 1992: *Postmodernism and the Social Sciences*. Princeton: Princeton University Press.
- Rozzak, T., 1969: *The Making of a Counter-Culture: Reflections of the Technocratic Society and Its Youthful Opposition*. New York: Doubleday.
- Rueschemeyer, D., 1993: The Development of Civil Society after Authoritarian Rule. Unpublished Ms. Department of Sociology. Brown University. Providence. Rhode Island.
- Said, E., 1978: *Orientalism*. New York: Pantheon.
- Said, E., 1991: A Tragic Convergence. *New York Times*. January 11. Section 1, p.29.
- Sales, A., 1991: The Private, the Public, and Civil Society: Social Realms and Power Structures. *International Political Science Review* 12 (4): 295-312.
- Schluchter, W., 1979: The Paradox of Rationalization, pp. 11-64 in Schluchter and G.Roth. *Max Weber's Vision of History*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Schluchter, W./G.Roth, 1979: *Max Weber's Vision of History*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Schnapper, D., 1994: *La Communauté des Citoyens: Sur l'Idée Moderne de Nation*. Paris.
- Sciulli, D., 1990: Differentiation and Collegial Formations: Implications of Societal Constitutionalism. Pp. 367-405 in Alexander and Colomy. op.cit.
- Seidman, S., 1983: *Liberalism and the Origins of European Social Theory*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Seidman, S., 1991: *Romantic Longings: Love in America, 1830-1980*. New York: Routledge and Kegan Paul.
- Seidman, S., 1991: The End of Sociological Theory: The Postmodern Hope. *Sociological Theory* 8 (Fall).
- Seidman, S., 1992: Postmodern Social Theory as Narrative with a Moral Intent, pp. 47-81 in Seidman, S./D.G.Wagner, eds., *Postmodernism and Social Theory*. New York: Basil Blackwell.
- Sherwood, S.J., 1994: Narrating the Social. In T.Liebes, ed., *Dramatizing Facts: The Narratives of Journalism*. Special Issue of *Journal of Narratives and Life Stories*, vol. 4.
- Shils, E., 1972: *Intellectuals and the Powers*. Chicago: Chicago University Press.

- Shils, E., 1991: *The Virtue of Civil Society*. *Government and Opposition* 26: 3-20.
- Shils, E., forthcoming *Civility and Civil Society*, in E. Banfield, op. cit.
- Skocpol, T., 1979: *States and Social Revolutions*. New York: Cambridge University Press.
- Slotkin, R., 1973: *Regeneration through Violence: The Mythology of the American Frontier, 1600-1860*. Middletown, Conn: Wesleyan University Press.
- Smelser, N., 1963: *Theory of Collective Behavior*. New York: Free Press.
- Smelser, N., 1968: *Toward a Theory of Modernization*, pp. 125-146 in Smelser. *Essays in Sociological Explanation*. Englewood Cliffs. N.J.: Prentice Hall.
- Smelser, N., 1991: *Social Paralysis and Social Change: British Working Class Education in the Nineteenth Century*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Smith, H.N., 1950: *Virgin Land*. Cambridge. MA.: Harvard University Press.
- Smith, P., 1991: *Codes and Conflict: Towards a Theory of War as Ritual*. *Theory and Society* 20: 103-138.
- Smith, P., 1993: *The Culture of War*. Unpublished Ph.D. Dissertation. UCLA. Los Angeles. California.
- Somers, M.R., 1992: *Narrative Identity and Social Action: Rethinking English Working Class Formation*. *Social Science History* 16 (4): 591-630.
- Stepan, A., 1985: *State Power and the Strength of Civil Society in the Southern Cone of Latin America*, pp. 317-343 in P. Evans et al., eds., *Bringing the State Back In*. New York: Cambridge.
- Szelenyi, I., 1988: *Socialist Embourgeoisement in Rural Hungary*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.
- Sztompka, P., 1991: *The Intangibles and Imponderables of the Transition to Democracy Studies in Comparative Communism* 34: 295-311.
- Sztompka, P., 1993: *The Sociology of Social Change*. London: Blackwell.
- Thomas, G.M./P. Louderdale, 1988: *State Authority and National Welfare Programms in World System Context*. *Sociological Forum* 3 (3): 383-399.
- Thompson, E.P., 1963: *The Making of the English Working Class*. New York: Pantheon.
- Thompson, K., 1992: *Social Pluralism and Post-Modernity*, pp. 222-271 in Thompson et al. eds. *Modernity and Its Futures*. London: Blackwell.
- Tiryakian, E., 1988: *From Durkheim to Managua: Revolutions as Religious Revivals*, pp. 44-65 in Alexander, ed., *Durkheimian Sociology: Cultural Studies*. New York: Cambridge University Press.
- Tiryakian, E., 1991: *Modernisation: Exhumation in pace*. *International Sociology* 6 (2): 165-180.
- Touraine, A., 1994: *Qu'est-ce que la Democratie?* Paris: Fayard.
- Trilling, L., 1950: *The Liberal Imagination*. New York: Harcourt, Brace, and Jovanovich.
- Trilling, L., 1955: *The Opposing Self: Nine Essays in Criticism*. London: Secker and Warburg.
- Turner, B.S., 1986: *Citizenship and Capitalism*. London: Allen and Unwin.
- Van den Berg, A., 1980: *Critical Theory: Is There Still Hope?* *American Journal of Sociology* 86 (3): 449-479.
- Wagner-Pacifici, R., 1986: *The Moro Morality Play: Terrorism as Social Drama*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wallerstein, E., 1979: *Modernization: Requisition in Pace*, pp. 132-137 in Wallerstein. *The Capitalist World-Economy*. New York: Cambridge University Press.
- Walzer, M., 1965: *Revolution of the Saints*. Cambridge. MA.: Harvard University Press.
- Walzer, M., 1992: *The Civil Society Argument*, pp. 89-107 in C. Mouffe, ed., *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*.
- Walzer, M., 1992: *Constitutional Rights and the Shape of Civil Society*, pp. 113-126 in R.E. Calvert, ed., *The Constitution of the People: Reflections on Citizens and Civil Society*.
- Weiner, J., 1984: *Come Together: John Lennon in His Times*. New York: Random House.
- Weinstein, J., 1968: *Corporate Ideology in the Liberal State, 1900-1918*. Westport. Conn.: Greenwood Press.
- White, H., 1980: *The Value of Narrativity in the Representation of Reality*, pp. 1-25 in W.J.T. Mitchell, ed., *On Narrative*. Chicago: University of Chicago Press.
- White, H., 1987: *The Content of Form: Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore: John Hopkins.
- Wieviorka, M., 1993: *La Democratie a l'Epreuve: Nationalisme, Populisme, Ethnisme*. Paris: Editions La Decouverte.
- Wilson, J.O., forthcoming *Incivility and Crime*, in Banfield, op. cit.
- Wittrock, B., 1991: *Cultural Identity and Nationhood: The Reconstitution of Germany – Or the Open Answer to an Almost Closed Question*, pp. 76-87 in M. Trow/T. Nybom, eds., *University and Society: Essays on the Social Role of Research and Higher Education*. London: Jessica Kingsley.
- Wolff, R.P., et al, 1965: *A Critique of Pure Tolerance*. Boston: Beacon.
- Wright, E.O., 1985: *Classes*. London: Verso.